

EERO EHANTI

Muistipalatsin pohjapiirrustusta

Muistiorganisaation aineistot, yhteinen muisti ja sen saavutettavuus

Digitalisoitumisen jälkeen verkkoon kootaan kiihtyvällä tahdilla erilaisia kokoelmia, joiden käytettävyyteen ja yhteen pelaamiseen vaikuttavat monet seikat. Kartoitan museoammattilaisen näkökulmasta yhteisen muistiaineistomme hajanaista nykytilaa ja visioin sen ihanteellista muotoa. Koreimmatkaan kokoelmat eivät lämmitä, jos niiden luokse on mahdoton matkata.

Kokoelmahallinta on kivijalka, jonka varaan muistiorganisaatioiden – museoiden, arkistojen ja kirjastojen – työ rakentuu. Jos ei ole kokoelmia, ei ole myöskään näyttelyitä, tutkimusta, lainaustoimintaa tai muuta kulttuuriperinnön hyödyntämistä. Erilaisten kokoelmien säilymisestä ja tietojen luettelomisesta on huolehdittu ansiokkaasti niin kauan kuin kokoelmia on ollut olemassa. Viime vuosikymmeninä asiat ovat kuitenkin muuttuneet nopeasti tietokoneistumisen ja digitalisoitumisen siirrettyä kokoelmahallintaa sähköiseen muotoon.

Digitoituja aineistoja ja objektien luettelointitietoja ryhdyttiin aluksi viemään sähköisiin järjestelmiin. Alkoi muodostua sähköisiä kokoelmatietokantoja. Ensi alkuun ne olivat kuin maapallomme mantereet sellaisina kuin niitä kuvataan McNeilin isän ja pojan teoksen *Verkotunut ihmiskunta* alkupuoliskolla – eivät missään yhteyksissä keskenään ja tuskin edes tietoisia toisistaan. Etäiset saarekkeet kehittyivät erillään omien tarpeidensa mukaisesti. Lopulta maailma yhtenäistyi ja saarekkeiden oli löydettävä keinot kommunikoida toistensa kanssa. Väjäjäämättä tarvittiin yhteisiä pelisääntöjä ja lopulta yhteensopivia järjestelmiä.¹

Muistiorganisaatioiden maailmaan sovitettuna tällainen kehitys koituu myös suuren yleisön hyödyksi, kun kehitetään avoimia portaaleja, joissa sähköiset muistiaineistot avautuvat kaikille. Meillä Suomessa tällainen on Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeen (KDK) käyttöliittymä Finna, jonka Euroopan laajuinen vastine on nimeltään Europeana.

Museot, arkistot ja kirjastot säilyttävät varastoissaan, konservoivat, tutkivat ja asettavat saavutettaviksi fyysisiä objekteja. Niihin liittyvät aineistot ja erilaiset tiedot sekä toimenpiteet kirjataan luettelointitietoina kokoelmahallintajärjestelmiin, joista ne avataan valikoiduin osin kaikelle kansalle. Fyysisen ympäristön materiaaliset esineet saavat arvonsa niihin yhdistettyjen tietojen ja tarinoiden

Kuva: Eero Ehanti

kautta, jotka puolestaan konkretisoituvat todellisten kohteiden äärellä. Aineellista arvostetaan aineettoman välityksellä ja toisin päin. Siksi Yhdistyneiden kansakuntien kasvatustieteiden ja kulttuurijärjestö Unesco kanonisoivat maailmanperinnöksi sekä aineellista että aineetonta kulttuuriperintöä.

Muistipalatsi

Kerran kuljin Venetsian kujilla ja silloilla Casanovan kotitaloa etsien. Löysin sen, samoin kuin useita muita tuon mainion seikkailijan elämälle olennaisia paikkoja, jotka olin kartalleni merkinnyt hänen kirjoituksiensa ja muiden lähdeaineistojen perusteella. Kanaalin rannalla katsoin vihreästä vedestä heijastuvaa häilyvää kuvajaista ympäröivästä rakennusrikkaudesta, museoksi muuttuneesta kaupungista, ja pohdin samalla niitä 1700-luvun tapahtumia, jotka äskeisellä kävelylläni olin tavoittanut. Välillä veden peili lainehti rikki gondolin lipuessa ohi palatakseen hetken päästä palatsien ja siltojen häilyvät muodot paljastavaan tyyneyteen.

Olen monesti pohtinut muistipalatsia, josta jo Cicero kirjoitti dialogissaan *De oratore*². Se on muistamisen tekniikkaa, jonka taitaja pystyy painamaan asioita mieleensä sijoittelemalla niitä mielikuvissaan jonkin tutun rakennuksen huoneisiin ja komeroihin ja noutamaan ne sieltä kulkemalla mielessään samoja reittejä tuttuja opasteita hyödyntäen.

Eikö edessäni vedessä häilynyt kuva eräänlaisesta muistipalatsista, jossa olin juuri kulkenut karttani ja pohjatietojeni opastamana kaipaamiani tietoja ja elämyksiä hakemassa? Molempia löysin, koska tiesin mitä etsin, olin varmistanut reittini etukäteen ja pystyin yhdistelemään näkemääni taustatietoihin eri lähteistä. Mutta en päässyt sisään asti katselemaan Casanovan kotitaloon epäilemättä kuuluvia 1700-luvun muistumia, koska ovi oli kiinni, kuten oikein olikin. Jonkun kotihan se edelleen on.

Se muistipalatsi, jossa Venetsiassa tuolloin seikkailin, muodostui rakennuksista, kanaaleista, silloista ja esineistä. Tähän fyysiseen kulttuuriperintöön yhdistettyjä aineistoja, tietoja ja merkityksiä on talletettu ensin asiakirjoihin ja kirjoihin, jotka on sittemmin on muutettu sähköiseen muotoon ja varustettu kattavilla lisätiedoilla. Eräänlainen muistipalatsi rakentuu myös kaikista sähköisistä aineistoista, joita näinä digitalisaation aikoina talletetaan kiihtyvään tahtiin muistiorganisaatioissa. Aineistot ja tiedot säilyvät erilaisissa organisaatioissa ja järjestelmissä, josta ne ovat noudettavissa, kuten muistimestarien muistipalatsista.

Olellaista on lopulta, kuinka yhteistä muistiaineistoa säilytetään, hallinnoidaan ja tehdään saavutettavaksi. Kuinka hyvin yhteisen valtavan muistipalatsin rakenteet, salit ja komerot sekä niiden aarteet säilyvät, yhdistyvät ja aukeavat ulospäin? Kuinka vaivattomasti muistipalatsiin pääsee sisään ja kuinka helppo siellä on liikkua?

Minkälainen muistipalatsimme on?

Venetsian rakennuksia yhdistävät sillat ja kujat, jos yhteyksiä ei ole haluttu sulkea porteilla. Ikkunat ovat auki, jotta sisään näkee, ellei sitten kaupungin asukkaiden yksityisyydenkaipuu edellytä luukkujen sulkemista vierailta katseilta. Tai sitten muistin jäljet ovat museossa, avoinna niille, jotka pääsylipun haluavat tai voivat ostaa, elleivät sitten ole kujilla hajallaan, merkitsemättöminä ja saavutettavissa vain niille, jotka osaavat etsiä. Suunnistaminen ei ole helppoa, mutta ken tietää mitä etsii ja varmistaa reittinsä, kokee ja näkee valtavasti. Toisin olisi, jos minkäänlaista karttaa ei olisi, siltoja puuttuisi ja kujia olisi tukittu portein.

Samaan tapaan muistiorganisaatioiden muistipalatsi on saavutettavissa vain niin kuin sen rakenteet sallivat ja talletusmuodot mahdollistavat. Jos tarvittavia rajapintoja ei ole, järjestelmät eivät toimi yhteen ja muistipalatsin osat jäävät erillisiksi linnakkeiksi, eikä tiedonhakija välttämättä pääse etsimänsä pariin. Samoin käy, jos aineistot ja tiedot talletetaan väärässä muodossa väärään paikkaan. Tällöin ovi niiden takana menee luultavasti takalukkoon, ja ne hukkuvat palatsin loputtomille käytäville. Eikä kaikkea haluta tai pystytä tuomaan kaikkien saataville. Monet syvälliset tiedot hyödyttävät vain kollegoita, joiden työtaakka vähenee, kun tarvittava tieto tulee toiselta organisaatiolta tai yhteisestä tietovarannosta, tai vaikka tutkijoita, jotka todella tarvitsevat pienimmätkin tiedonjyvät.

Onko muistiorganisaatioidemme muistipalatsi rakennettu viisaasti? Onko sen rakenteet kartoitettu, entä yhteydet ja sisällöt? Viedäänkö aineistot ja tiedot sinne sellaisissa muodoissa, että ne asettuvat oikeille paikoilleen eivätkä sulkeudu lukkojen taakse? Pystynkö minä, museoammattilainen, kulkemaan siellä ja löytämään haluamani, jotta yhteentoimivuuden ihanne toteutuu ja estää tekemästä työtä, jonka joku muu on jo muualla tehnyt? Entä tietoa ja elämyksiä etsivä kansalainen, ovatko palatsin ikkunat ja portit auki tarvittavin osin hänenkin tarpeidensa täyttämiseksi?

Kovin on muistipalatsimme vielä hajanainen, kuin se häilyvä epätarkka kuvajainen kanaalin veden pinnassa. Olemassa ilman muuta, mutta tarkennuksen tarpeessa, rakennuksenkin itse asiassa. Kaikki vaadittavat yhteydet eivät vielä ole kunnossa. Kovin ovat eri tavoin hallinnoituja ja saavutettavia kohteet ja kokoelmat. Työtä on tehty moitteettomasti jo pitkät ajat, mutta kovin paikallisesti, omien tapojen mukaisesti ja omin välinein.

Kuinka muistipalatsiin pääsee?

Ensinnäkin tarvitaan kokoelmahallintajärjestelmä, jossa on ratkaistu aineistojen säilytyksen, käytettävyyden ja yleisölle avaamisen haasteet. Se mahdollistaa yhteisten tietovarantojen käytön sekä muunlaisen yhteentoimivuuden. Modernit kokoelmahallintajärjestelmät helpottavat luettelointityötä. Niihin tehtyjen rajapintoja kautta tiedot liikkuvat paitsi järjestelmien ja organisaatioiden

välillä myös ulkoihin portaaleihin, kuten KDK:n yleisöportaali Finnaan, johon on myös rakennettu sujuvat yhteydet Europeanan eli maailmanlaajuiseen levitykseen. Olennainen ominaisuus on valmius yhteiseen pitkäaikaisäilytysratkaisuun, jota niin ikään KDK:n piirissä kehitetään. Kokoelmahallintajärjestelmä on siis työväline, jolla museot ja muut instituutiot saavat aineistonsa muistipalatsiin.

Aineistojen olemassaolo muistipalatsissa ei vielä tarkoita, että ne saisi sieltä helposti ulos. Vain yhteismittalaisesti talletettu tieto löytää paikkansa muistipalatsissa ja on sieltä noudettavissa. Vastaavasti väärässä muodossa oleva tieto saattaa hukkua palatsin loputtomiin sokkeloihin tai jäädä vangiksi johonkin lukittuun komeroon. Sitä ei välttämättä löydy haettaessa eikä se ehkä liiku, kun komento kuuluu. Tai sitten työmäärä kasvaa, kun väärin talletettu tieto pakottaa jonkun muun tekemään aivan saman luettelointityön tahollaan.

Siksi luettelointityötä standardisoidaan eli otetaan käyttöön yhteisiä luettelointiohjeita. Suomessa Museo 2015 -hanke on tuottanut kansainvälisiin standardeihin perustuvat luettelointiohjeet, joita noudattamalla kaikki kotimaiset museot pystyvät tekemään ”muistipalatsikelpoista” luettelointityötä. Vastaavasti kirjasto- ja arkistopuolilla on omat kehityshankkeensa käynnissä, ja sektorien välistä yhteistyötä edistetään.

Viime vuosina muistiorganisaatioiden edustajat ovat kokoontuneet käymään läpi aineistojaan, tietovarantojaan, järjestelmiään, palvelujaan ja yhteyksiään. Tuloksena on julkaistu dokumentti KDK:n kokonaisarkkitehtuurista³. Tämän ylätasoinen arkkitehtuurin lisäksi on luotu sektorikohtaisia pienempiä arkkitehtuureja, joista mainittakoon Museoiden kokoelmahallinnan kokonaisarkkitehtuuri⁴. Sekä ylätasoinen että sektorikohtaisia arkkitehtuureja päivitetään parhaillaan. Niistä hahmottuu lopulta kattava esitys muistiorganisaatioiden toiminnoista, aineistoista, niiden hallintavälineistä ja yhteyksistä sekä monista muista elementeistä, jotka muodostavat yhteisen muistimme. Kokonaisarkkitehtuuri näyttää, mitä muistiorganisaatioissamme on ja mitä siellä tehdään. Se on suunnittelun väline, josta selviää, miten järjestelmiä tulee kehittää, jotta yhteentoimivuuden ihanne oikeasti toteutuu. Sitä voi myös käyttää yleisöviestinnässä kerrottaessa, mitä kaikkea vaikkapa museoissa oikeasti tehdään.

Kokonaisarkkitehtuuri esittää muistipalatsin rakenteet, sisällöt, toiminnot ja yhteydet. Luettelointiohjeet kertovat, kuinka aineistoja on talletettava, jotta ne asettuvat oikeille paikoilleen muistipalatsissa ja löytyvät sieltä. Kokoelmahallintajärjestelmä on se välttämätön väline, jolla aineistot viedään muistipalatsiin. Finna edustaa niitä palatsin ikkunoita, joiden välityksellä yleisö saavuttaa muistiorganisaatioiden aarteet. Siitä syntyy se muistipalatsi, jonka kanaalin rannalla näin häilyvän silmiäni edessä. Häiriöitä esiintyy yhä, kuin kanaalin pintaa rikkovia gondoleita, mutta kokonaisuus on selkiintymään päin, kiitos kaikkien muistiorganisaatioiden kehityshankkeiden.

Valinnoilla kulttuuriperintö luodaan

Palatsin jokaisen portin, sillan ja ikkunan edessä on vartija, joka sanoo: valitse. Siitä haluan lopuksi muistuttaa. Kulttuuriperintöä ei vain itsestään selvästi synny tai ole olemassa, sitä tehdään. Siksi ensin tulee valinta. Eikä vain aluksi, vaan jatkuvasti. Jokaisessa säilytys- ja konservointipäätöksessä tehdään ratkaisuja. Valinnat ja niiden seuraukset ilmenevät ehkä ennen kaikkea näyttely- ja julkaisupäätöksissä. Kenen tarinoita säilytämme ja kerromme?

Valinnat voivat olla kontrollia esimerkiksi siinä tapauksessa, että säilytetään ja levitetään vain viralliseen tuuteen sopivia aineistoja ja estetään väriä tarinoiden esiin pääsy. Tämän synkän, mutta jossain päin maailmaa todellisen tilanteen vastakohtaa voisi etsiä jonkinlaisesta kyberkommunismista, josta Tere Vadén on hiljattain oivaltavasti kirjoittanut. Hakkeriaatteita mukailevassa ajatusmallissa kaikki aineistot, jotka eivät ole niukkoja tai kuluvia, tulisi saattaa ilmaiseksi kaikkien tavoitettaviin. Lähes kaikki sähköisten muistiorganisaatioiden aineistot ovat tällaisia. Tällöin valinnat vähenisivät, kaikki säilytettäisiin ja laitettaisiin jakoon.⁵

Mutta ei tämäkään luultavasti valoisin vaihtoehto ole, saati sitten mahdollinen. Jos kaikki on tavoitettavissa, löydetäänkö olennainen? Entä tekijänoikeudet, henkilötietolaki ynnä muut väistämättömät raamit, joita muistiorganisaatiot noudattavat jo lainsäädännönkin perusteella? Ehkei kaiken säilyttäminen ja jakaminen ole ihanne tai edes mahdollista muistiorganisaatioiden piirissä.

Visioni muistipalatsi ei ole kyberkommunistinen kaiken kattava ja jakava kokonaisuus, etenkin yleisölle aukeavin osin, vaan yhteistyössä harkittu relevantti kokonaisuus. Siinä ilmenee asiantuntijuus, jota yleisö muistinkin ammattilaisilta odottaa. Toisaalta liian korkeaksi ei kannata asiantuntijuuden koroketta kohottaa, sillä yleisöllä voi olla myös halua ja kykyä täydentää muistipalatsista löytämäänsä aineistoa. Sitä ei missään nimessä unohdeta, vaan kehitetään keinoja joukkovoiman käyttöön. Asiantuntijasuodatinta tarvitaan. Palatsin vartijoiden ei pidä sulkea ja käskä vaan kysyä. Silloin muistiorganisaatiot eivät jää historian vangeiksi vaan pysyvät nyky-yhteiskunnassa keskustelemina toimijoina.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 J. R. McNeill & William H. McNeill, *Verkottunut ihmiskunta. Yleiskatsaus maailmanhistoriaan* (The Human Web. A Bird's Eye View of World History, 2003). Suom. Natasha Vilokkinen. Vastapaino, Tampere 2005.
- 2 Marcus Tullius Cicero, *Pubhujasta* (De Oratore, 55 eaa.). Suom. Aulikki Vuola. Gaudeamus, Helsinki 2006.
- 3 Verkossa: <http://www.kdk.fi/images/tiedostot/KDK-kokonaisarkkitehtuuri2.pdf>
- 4 Verkossa: <http://www.nba.fi/fi/File/1806/kokonaisarkkitehtuuri.pdf>
- 5 Tere Vadén, Kyberkommunismi ja kirjastot. Haasteita ja seuraavia askeleita. Teoksessa *Kirjaston kuolema*. Toim. Jukka Relander & Jarmo Saarti. Avain, Helsinki 2015, 118–135 (118–119).